

Голові спеціалізованої вченої ради Д 56.451.01
в Інституті педагогічної освіти і освіти
дорослих НАПН України д. пед. н., професору,
член-кореспонденту НАПН України
Лук'яновій Ларисі Борисівні

ВІДГУК

**офіційного опонента кандидата педагогічних наук,
доцента Клос Лілії Євгенівни
на дисертацію Попової Анастасії Сергіївни
«Професійна підготовка соціальних працівників
до роботи з мігрантами у Швеції»,
представлену на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних
наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти**

Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із планами відповідних галузей науки. Актуальність дослідження Попової Анастасії Сергіївни зумовлена сукупністю чинників, що свідчать про глобальний характер проблеми міграції в сучасному світі та гостроту потреби в кваліфікованих фахівцях, здатних здійснювати професійне втручання задля соціальної адаптації та інтеграції мігрантів у нове середовище. Зручне географічне розташування і соціально-економічні умови України віддавна сприяли активному використанню теренів нашої країни у якості тимчасового притулку для легальних мігрантів і нелегальних трафіків шукачів кращого життя. В умовах зовнішньої військової агресії ситуація особливо загострилася: за даними ООН, на кінець 2017 р. щонайменше 1,6 млн. осіб змушені були мігрувати з місць постійного проживання на сході України в інші регіони держави. Це, безумовно, актуалізує зростання попиту на професійно підготовлених соціальних працівників, здатних до ефективного розв'язання проблем різних категорій мігрантів, з урахуванням викликів сьогодення.

Закономірним у цьому зв'язку є зростання уваги до досліджень зарубіжного досвіду професійної підготовки фахівців соціальної роботи до діяльності у сфері допомоги мігрантам. Першочергова увага до вивчення досвіду Швеції – країни, що однією з перших прийняла концепцію соціальної політики «загального добробуту», відомої у світі високими соціальними стандартами соціального захисту та забезпечення різних категорій населення, зокрема й мігрантів.

До того ж, представлені у вітчизняних порівняльно-педагогічних дослідженнях напрацювання щодо професійної освіти соціальних працівників ще не торкалися такого напрямку як підготовка до роботи з мігрантами. У цьому

вбачаємо актуальність теми дисертаційного дослідження як ресурсу збагачення теорії та практики педагогічної галузі в Україні.

Дисертаційне дослідження А.С. Попової відповідає державним потребам щодо науково-дослідної діяльності та виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України за темою «Компетентнісний підхід до підготовки педагогічного персоналу в зарубіжних країнах» (РК № 0108U000699). Тему дисертації затверджено вченою радою Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (протокол № 13 від 29 грудня 2014 р.) та узгоджено рішенням Бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук України (протокол № 82 від 10 лютого 2015 р.)

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації. Як найбільш істотні наукові результати виконаного дисертаційного дослідження вважаємо за доцільне відзначити такі:

- здійснено цілісний аналіз проблеми професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції;
- схарактеризовано напрями роботи з мігрантами у Швеції в контексті інтеграційної політики (соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальне страхування, соціальна робота, програми працевлаштування, діяльність асоціацій і організацій для мігрантів; розвиток волонтерського сектору);
- систематизовано документи і матеріали щодо законодавчого та нормативно-правового забезпечення професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами;
- виокремлено особливості професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції – змістові (системність, міждисциплінарність, полікультурна спрямованість, компетентнісна орієнтованість, диверсифікація навчальних планів і програм, єдність теоретичного і практичного компонентів, наступність, практична, дослідницька й етична спрямованість, гнучкість тощо) та процесуальні (інноваційність, дослідницька спрямованість, інтерактивність, орієнтація на самостійну роботу)
- обґрунтовані дослідницею можливості творчого використання конструктивних ідей шведського досвіду в системі вищої освіти України на законодавчому, структурному, організаційному і змістовому рівнях.

Нові факти, одержані здобувачем. Дисертаційна робота А. С. Попової як цілісне дослідження професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції, здійснене на основі міждисциплінарного і полікультурного підходів із урахуванням національних особливостей і міжнародного досвіду, дала змогу виявити особливості змісту, форм організації і методів професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами в університетах

Швеції та визначила можливості творчого використання конструктивних ідей шведського досвіду в системі вищої освіти України.

Зокрема, простежено генезу й обґрунтовано дві періодизації – становлення і розвитку соціальної роботи з мігрантами (підготовчий, організаційний, суспільно-політичний, інституційно-професійний, стабілізаційний, глобалізаційно-інноваційний періоди) та розвитку системи професійної підготовки фахівців для соціальної сфери (допрофесійний, початковий, стабілізаційний, міжнародного визнання, академізації освіти, інноваційний періоди); уточнено зміст понять «соціальна робота з мігрантами», «соціальний працівник», «професійна підготовка соціальних працівників до роботи з мігрантами»; подальшого розвитку набули положення з теорії і практики соціальної роботи і професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами в умовах інтеграційної політики щодо оновлення змісту, форм організації і методів професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами; до наукового обігу введено 27 маловідомих та раніше невідомих документів та інших джерел з проблеми професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації забезпечується аналізом змісту дисертації, автореферату та публікацій А. С. Попової (28 праць), чіткістю окреслених кваліфікаційних ознак дослідження – метою, визначеними об'єктом і предметом дослідження; підтверджується коректністю постановки розглянутих завдань, обґрунтованістю вихідних положень – теоретичних і соціально-політичних засад та джерельної бази дослідження (усього 393 джерел, у тому числі 237 іноземними мовами), добором комплексу дослідницьких методів, адекватних меті та завданням роботи. Зокрема, застосуванням загальнонаукових (аналіз, синтез, систематизація, порівняння, узагальнення), конкретно-наукових (категоріальний, структурно-функціональний і структурно-логічний аналіз), емпіричних (бесіда, е-листування, дискусія) та прогностичних методів.

Обґрунтовані А. С. Поповою результати дослідження забезпечують новизну та вірогідність загальних висновків дисертації, загалом не викликають сумніву.

Дисертація А. С. Попової виконана на належному науковому рівні, що підтверджено володінням здобувачкою теоретичними основами досліджуваної проблеми та відповідними методами наукового пошуку. Оформлення роботи відповідає сучасним вимогам до наукових праць такого рівня, позитивне враження справляють представлені табличні матеріали і рисунки.

Зміст автореферату відображає зміст дисертації та достатньо чітко висвітлює її суттєві аспекти, основні положення та висновки.

Результати дослідження пройшли достатню апробацію під час науково-практичних заходів різного рівня (конференцій, семінарів, круглих столів тощо), у яких брала участь дисертантка.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів. Одержані А. С. Поповою результати мають значення для педагогічної науки, що полягає першочергово у визначенні змістових і процесуальних особливостей професійної підготовки соціальних працівників в університетах Швеції до роботи з мігрантами з урахуванням двох освітніх і освітньо-наукового рівнів, вони складають теоретично-методичне підґрунтя подальших наукових розвідок з проблеми підготовки соціальних працівників в умовах неперервної професійної освіти.

Результати дисертаційного дослідження А. С. Попової впроваджено у навчально-виховний процес Бердянського державного педагогічного університету (довідка № 58 – 01/1343 від 27 грудня 2017 р.), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 01 – 28/2131 від 7 грудня 2017 р.), Запорізького національного університету (довідка № 01.01 – 14/174 від 5 грудня 2017 р.), Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка (довідка № 3678 від 27 грудня 2017 р.).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Одержані результати дослідження – висновки, положення – мають значення для розвитку освітнього процесу в закладах вищої освіти України, в яких здійснюється підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з різними категоріями клієнтів. Це забезпечується авторською програмою спецкурсу «Соціальна робота з мігрантами», що охоплює змістові модулі лекційних і семінарських занять, тематику самостійної роботи, індивідуальні завдання та рекомендації до їх виконання, методи контролю, запропоновану систему оцінювання й самоконтролю та словник-термінів.

Результати дослідження можуть використовуватися викладачами закладів вищої освіти для оновлення навчальних планів, освітніх програм, розроблення навчально-методичного забезпечення професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами. Отримані результати дослідження будуть корисними також для практики соціальної роботи з мігрантами в Україні – безпосередньо для соціальних працівників і керівників соціальних служб, які надають соціальні послуги цій категорії клієнтів.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Дисертація А. С. Попової має науково обґрунтовану структуру: вступ, три розділи, висновки і список

використаних джерел, додатки (окремим томом). Послідовність і логіку викладу тексту дисертації визначено необхідністю вирішення поставлених завдань дослідження.

Заслуговує уваги визначення дисертанткою методологічними засадами дослідження провідних положень теорії пізнання, філософських ідей гуманізації освіти, концептуальних положень порівняльної педагогіки, діалектичних принципів взаємозв'язку і взаємозумовленості явищ, історизму, науковості, наступності, прогностичності; а також застосування системного, особистісно-орієнтованого, контекстного, андрагогічного і діяльнісного підходів як інструментів об'єктивного вивчення процесу професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції.

Теоретичним підґрунтям дослідження дисертантка слушно обрала положення філософії освіти, теорії особистості, педагогічні концепції професійної підготовки фахівців, методологію педагогічної компаративістики, теоретико-методологічні засади освіти дорослих, сучасні технології професійної підготовки соціальних працівників та соціальної роботи з мігрантами.

Вважаємо обґрунтованою і такою, що сприяла результативності дослідження, сформульовану дослідницею концепцію наукового пошуку, засновану на положенні щодо професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами як пріоритетного напрямку державної інтеграційної політики Швеції, що здійснюється на засадах міждисциплінарності й полікультурності, з урахуванням національних особливостей і міжнародного досвіду. Професійна підготовка соціальних працівників до роботи з мігрантами у системі формальної і неформальної освіти Швеції відбувається на основі принципів індивідуалізації і диференціації роботи з різними категоріями населення. Виявлені конструктивні ідеї зарубіжного досвіду професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами творчо використані дисертанткою і стануть корисними українським науковцям і практикам у системній модернізації національної освіти.

Вагомим внеском у розвиток теорії та практики професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами та соціальної роботи з даною категорією клієнтів є обґрунтування А. С. Поповою поняття «професійна підготовка соціальних працівників до роботи з мігрантами» як феномену соціальної, економічної, політичної та культурної детермінації, педагогічної системи, цілісного неперервного освітнього процесу оволодіння фаховими знаннями, формування умінь, навичок і відповідних компетентностей, виду практичної діяльності соціального працівника, і як стратегічного напрямку державної міграційної, соціальної й освітньої політики.

Нам імпонує аналітичність дослідження, що дозволила дисертантці на основі виявлених груп критеріїв обґрунтувати дві періодизації – становлення і розвитку соціальної роботи з мігрантами у Швеції (шість періодів охоплюють часовий інтервал від 1870 р. по теперішній час) і становлення та розвитку системи професійної підготовки фахівців для соціальної сфери (шість періодів охоплюють часовий інтервал з 1851 р. дотепер), представлені у першому розділі дисертації.

Заслуговують на схвалення встановлені А. С. Поповою особливості законодавчого регулювання системи професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції; розкриття соціальних і дидактичних вимог до професійної підготовки таких фахівців; характеристики змістового і процесуального аспектів професійної підготовки соціальних працівників на трьох освітньо-кваліфікаційних рівнях, представлені у другому розділі дисертації.

Поділяємо логіку наукового аналізу дисертантки щодо виявлення особливостей у професійній підготовці соціальних працівників до роботи з мігрантами у системі вищої освіти Швеції й України, здійсненого за законодавчим, структурним та організаційно-педагогічними напрямками. Це дало змогу виявити подібне й відмінне у досвіді двох країн, що в підсумку, із застосуванням методу наукової екстраполяції уможливило обґрунтування шляхів використання конструктивних ідей зарубіжного досвіду задля удосконалення системи професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами в умовах університетської освіти України.

Мовностилістичне оформлення дисертації враховує особливості наукового стилю мовлення. Логічна структурованість роботи забезпечується висновками і узагальненнями, проілюстрованими графічними матеріалами дисертації.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення здобутих дисертанткою результатів, вважаємо за доцільне назвати деякі дискусійні положення, а також висловити окремі побажання:

1. Вважаємо за доцільне зауважити, що при характеристиці підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з мігрантами авторці доцільно було більше уваги звернути на особливості практичної складової, яка й визначає спрямованість майбутньої професійної діяльності.

2. Вчасним і обґрунтованим, на наш погляд, було включення дисертанткою до методологічної бази дослідження компетентнісного підходу як рекомендованої Глобальними стандартами професійної освіти і підготовки фахівців галузі соціальної роботи. З огляду на це доречним було би відобразити

дієвість компетентнісного (студентоцентрованого) підходу у розгляді освітніх і навчальних програм підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з мігрантами, у порівнянні шведського і українського досвіду.

3. Позитивно оцінюючи надбання дослідниці щодо здійсненого нею аналізу підготовки соціальних працівників в університетах Швеції до роботи з мігрантами вважаємо, що схарактеризована система мала б більш довершений характер, якби в роботі знайшли відображення технології підвищення професійної кваліфікації і професійного зростання соціальних працівників до роботи з мігрантами в системі післядипломної освіти.

4. Однією з умов успішного функціонування системи підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами в Швеції, як і загалом у практиці соціальної роботи, є взаємодія і співпраця соціальних працівників з громадою. Зважаючи на високий рівень самоорганізації громад у досліджуваній країні і фактично їх автономну діяльність в питаннях допомоги мігрантам, хотілося б чіткішої характеристики саме цієї складової системи підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами в Швеції.

5. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в університетах Швеції до роботи з мігрантами в сучасних умовах пов'язана із освітою дорослих, тому було б доцільно більше уваги в дослідженні дидактичних засад приділити саме андрагогічним аспектам підготовки.

Висловлені зауваження не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження.

Повнота викладання результатів в опублікованих працях. Основні положення дисертації А. С. Попової достатньо повно висвітлені у 28 наукових публікаціях, серед яких 7 статей у наукових фахових виданнях України (у тому числі 3 – у виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз), 3 статті у зарубіжних періодичних наукових виданнях; 1 програма спецкурсу; 17 статей і тез у збірниках наукових праць і матеріалів науково-практичних конференцій. Наукові положення, висновки та рекомендації достатньо повно викладено в означених друкованих працях.

Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації. Структурна побудова і зміст автореферату ідентичні основним положенням дисертації. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкриті й обґрунтовані в рукописі дисертації А. С. Попової.

Загальний висновок. Логіка дослідження, послідовність викладу та доказовість положень і висновків характеризують дисертаційне дослідження як цілісне, повне, завершене. Не викликає сумніву теоретичне і практичне значення проведеного дослідження, оскільки отримані результати та

представлені узагальнення заслужують на впровадження у процес професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

Висновки, сформульовані дисертанткою, чітко і повно розкривають поставлені в роботі завдання, основні надбання та результати дослідження. В опублікованих за темою дисертації працях викладено основні положення, здобуті у процесі наукового пошуку. Зміст дисертації адекватно відображено в авторефераті.

Відзначимо змістову насиченість, стилістичну культуру дисертаційного тексту, його продуману структуру, логічність висновків до кожного розділу, концептуальний характер загальних висновків, широту апробації та джерельної бази, різноманіття, персоніфікованість і креативність додатків.

Дисертація А. С. Попової «Професійна підготовка соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції» заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (п. 9, 10, 11, 13), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 зі змінами та доповненнями, паспорту спеціальності, а її автор – Попова Анастасія Сергіївна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:
кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри соціології
та соціальної роботи
Національного університету
«Львівська політехніка»

Л. С. Клос

Підпис Клос Л.С. засвідчує
Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»

Р. Б. Брилинський